

तामस्याः संततिक्रोधाभिचाराद्यात्मिकामाहसंहर्षादिति जेष्याम्येवेत्युत्साहः संहर्षः ॥ २४ ॥ सात्विक्याः स्वाहायाः संततिमाह उक्थइति उत्ऊर्ध्वमोक्षपदं नयत्युक्थः त्रिभिरुक्थैः उत्तिष्ठत्यस्मात्कर्मफलमित्युक्थं तत्र शरीरादुत्थितं कर्मेति शरीरमुक्थं शरीरोत्थापकतया प्राण उक्थं प्राणोत्थापकतया परमात्माप्युक्थं सजन्योऽग्निस्त्रिभिरप्युक्थैरभिष्टुतस्तदात्मना स्थितः महावाचं महतीं वाचं पराख्यातुर्यब्रह्मकलां अजनयत् आविर्भावितवान् पूर्वेषामग्न्युपासकानां यंसमाश्वासंसमाश्वसिति विश्रामं प्राप्नोत्यनेनेति तं मोक्षहेतुं विदुर्वेदाचार्या इति शेषः ॥ २५ ॥ इत्यारण्यके पर्वणि नैलकंठीये भास्वभावादीपे एकोनविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ काश्यप इति त्रयाणां संबंधः अत्र पाठक्रमार्थक्रमस्य बलीयस्त्वात् आप्योः श्लोकयोर्व्यत्यासेनार्थोपासः अचरदिति सपूर्वाध्यायां तोक्त उक्थो नाम काश्यपः वासिष्ठः प्राणपुत्र इति प्राणस्यैव विशेषणं अग्निरांगिरसश्च्यवन इत्येकः ॥ १ ॥ २ ॥ महाव्याहृतिभिः भूर्भुवः स्वर्महो अग्निवायुसूर्यचंद्रपृथिव्यंतरि

संहर्षाद्धारयन् क्रोधं धन्वी स ग्वीरथे स्थितः ॥ समरे नाशयेच्छत्रुनमोघो नाम पावकः ॥ २४ ॥ उक्थो नाम महाभाग त्रिभिरुक्थैरभिष्टुतः ॥ महावाचं त्वजनयस्स माश्वासं हियं विदुः ॥ २५ ॥ इति श्रीम. आरण्यके. मार्कंडेयस. आंगिरसोपाख्याने एकोनविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१९ ॥ ॥ ७ ॥ मार्कंडेय उवाच काश्यपोऽत्यथ वासिष्ठः प्राणश्च प्राणपुत्रकः ॥ अग्निरांगिरसश्चैव च्यवनस्त्रिषु वर्चकः ॥ १ ॥ अचरत्सतपस्तीव्रं पुत्रार्थं बहुवार्षिकं ॥ पुत्रं लभेयं धर्मिष्ठं यशसा ब्रह्मणा समं ॥ २ ॥ महाव्याहृतिभिर्ध्यातः पंचभिस्तैस्तदा त्वथ ॥ जज्ञे ते जो महार्चिष्मान्यं च वर्णः प्रभावनः ॥ ३ ॥ समिद्धोऽग्निः शिरस्तस्य बाहू सूर्यनिभौ तथा ॥ त्वङ्नेत्रे च सुवर्णाभेरुष्णे जंघे च भारत ॥ ४ ॥ पंचवर्णः सतपसा कृतस्तैः पंचभिर्जनैः ॥ पांचजन्यः श्रुतो देवः पंचवंशकरस्तु सः ॥ ५ ॥ दशवर्षसहस्राणितपस्तस्वामहातपाः ॥ जनयत्पावकं घोरं पितॄणां सप्रजाः सृजन् ॥ ६ ॥ बृहद्रथं तं रंमूर्ध्ना वक्राद्वातरसाहरौ ॥ शिवं नाभ्यां बलादिद्रं वाय्वग्नौ प्राणतो सृजन् ॥ ७ ॥

क्षयुर्दिगुपलक्षितेन सर्वात्मकेन रूपेण तं ध्यातवन्त इत्यर्थः तस्यैवं विदुषो यज्ञस्यात्मा यजमानः वीतरागविषयं वाचित्तमिति श्रुतिस्मृत्योर्विदुषोऽपि ध्येयत्वदर्शनात् जज्ञे प्रदीप इव पुत्ररूपेणाविर्भूतः अतएव अर्चिष्मानग्निरिवेतिलुप्तोपमा प्रभावनः जगत्सृष्टिकर्ता ॥ ३ ॥ पंचवर्णत्वमेवाह समिद्ध इति ज्वालावर्णं शिरस्तस्येत्यर्थः तथा त्वगित्वचोऽपि सूर्यनिभत्वमुक्तं ॥ ४ ॥ तपसा कृत इति तपो नामेत्यर्थः स एव पांचजन्यश्च यौगिकमस्य नाम द्वयं ॥ ५ ॥ पितॄणां पावकं दक्षिणाग्निं प्रजाः सृजन् प्रजास्रष्टा ॥ ६ ॥ बृहत्मूर्ध्नः रथं तं रं वक्रात् वाशब्दश्चार्थः एते अहोरात्रदेवते रथं तं री वैराग्यहर्वाहं तमिति श्रुतेः अतएव तस्मात्वेनेन हरतः आयुष्यादिरिति तस्माहरौ शिवं अहंकाराभिमानिनं रुद्रं नाभ्यां नाभितः प्राणतः प्राणं सृष्ट्वा वाय्वग्नौ असृजदिति सर्वत्र संबध्यते ॥ ७ ॥